

‘Η “Αλκηστις” του Εὐριπίδη

ΣΤΟ ΑΡΧΑΙΟ ΘΕΑΤΡΟ ΤΗΣ ΕΠΙΔΑΥΡΟΥ

Η «ΑΛΚΗΣΤΙΣ» είναι το χρονολογικά πρώτο από τα έργα του Εὐριπίδη που έχουν σωθῆ, κι' αποτελεί την κωμωδία, το τέταρτο ἔργο, που ἔκλεινε μιὰ δραματική τριλογία. Τὰ ἔργα τῆς τριλογίας αὐτῆς ἦταν οἱ «Κρητικές», ὁ «Ἀλκμαίων» καὶ ὁ «Τηλεφος». Κανένα ἀπ' αὐτὰ δὲν σώζεται. Ἡ «Ἀλκηστις» ποὺ εἶχε στὴν τριλογία αὐτὴ τὴν θέσι τοῦ κωμικοῦ κλεισίματος, εἶναι ὥστόσο ἔντονα δραματική καὶ μόνο τοῦ «χάππου ἔντ» ἀλλοιώνει τὴν δραματικότητά της καὶ τὴν μεταβάλλει σὲ ἰλαροτραγωδία. Ἀν καὶ πρῶτο ἀπ' τὰ σωζόμενα ἔργα τοῦ Εὐριπίδη, ὥστόσο δὲν πρέπει νὰ θεωρηθῇ «πρωτόλειο», τόσο γιατί γράφτηκε τὸ 438 π.Χ., ὅταν ὁ Εὐριπίδης ἦταν 46 ἐτῶν καὶ δεύτερο γιατί εἶναι ἔργο μὲ «θέσι» πανανθρώπινη καὶ πάντα ἐνδιαφέρουσα. Στὴν ἐποχὴ μας, ἀνέθηκε σὲ παγκόσμια πρεμιέρα στὰ «Ἐπιδαύρια» τοῦ 1963, μὲ σκηνοθεσία Τάκη Μουζενίδη. Σήμερα ἀνεβαίνει πάλι μὲ σκηνοθεσία τοῦ ἴδιου, ἐλαφρὰ τροποποιημένη, σὲ μετάφρασι Θρ. Σταύρου. Ἰδιαίτερα παραμένουν τὸ σκηνικό τοῦ Κλ. Κλώνη, οἱ ἐνδυμασίες τοῦ Α. Φωκά καὶ ἡ μουσική συνοδεία τοῦ Μεν. Παλλάντιου.

Η ΥΠΟΘΕΣΙ τοῦ ἔργου, ποὺ τὴν ἔχει πάρει ὁ Εὐριπίδης ἀπὸ ἕνα μῦθο, περιληπτικά εἶναι ἡ ἀκόλουθη: Ὁ Ἀδμήτος, βασιλιάς τῶν Φερῶν τῆς Θεσσαλίας, ζῇ πανευτυχῆς μὲ τὴν νεαρὰ γυναῖκα του Ἀλκηστι, κόρη τοῦ βασιλιᾶ Πελία, καὶ τὰ δύο παιδιά τους. Οἱ Μοῖρες, ὅμως, ἔχουν ἀποφασίσει τὸν θάνατο τοῦ Ἀδμήτου (κατ' ἐντολὴν τῆς Ἀρτέμιδος κι' ἐπειδὴ εἶχε ξεχάσει στὸ γάμο του νὰ τῆς προσφέρει θυσία, ὅπως στοὺς ἄλλους θεούς). Ὁ Ἀπόλλων, ποὺ συμπάθει τὸν Ἀδμήτο, βρίσκεται μιὰ μέση λύσι γιὰ νὰ τὸν γλυτώσῃ. Θὰ ζήσῃ ὁ Ἀδμήτος ἀν κάποιος ἄλλος πεθάνῃ στὴ θέσι του. Ἕνας φίλος, ἕνας συγγενής. Οἱ πρῶτοι τοῦ βολιδοσκοποῦνται εἶναι οἱ γονεῖς του. Γέροι εἶναι πιά καὶ τόσο ἀγαποῦν τὸν ἐτοιμοθάνατο γιὰ τοὺς. Ὅμως ἀρνοῦνται κατηγορηματικά. Καθένας τῇ ζωῇ του τὴν ἀγαπάει. Δὲν τὴν ἀνταλλάσσει μὲ τίποτε. Οὔτε χρήματα, οὔτε ἀξιώματα, οὔτε συναίσθημα, οὔτε ἠθικὲς ἀρχές. Σ' αὐτοὺς ἀντίκει ὁ Ἀδμήτος ποὺ ὅταν ἡ προσφίλης του Ἀλκηστις προτείνει νὰ πεθάνῃ αὐτὴ στὴ θέσι του, αὐτὸς τὸ δέχεται μὴ λογαριάζοντας οὔτε τὰ νιάτα της οὔτε τὴν ὀρφάνια τῶν παιδιῶν τους, οὔτε τὴν ἀδικία, οὔτε τὸν ἠθικὸ ἐξευτελισμὸ του.

Τὴν τριπλὴ αὐτὴ ἀντίδρασι τοῦ ἐνστικτοῦ τῆς ζωῆς εἶναι ποὺ παρουσιάζει στὴν τραγωδία αὐτὴ ὁ Εὐριπίδης. Ἐκπρόσωποι τῆς ὀδίστακτος Ἀδμήτος, ποὺ γιὰ νὰ σώσῃ τὴ ζωὴ του κάνει τοὺς πρὸ ἀνθρώπους καὶ ἀνῆθικους συμβιβασμοὺς μὲ τὴ συνείδησι του, ἡ γυναῖκα του Ἀλκηστις, ποὺ ἡ ἀγάπη της γιὰ τὸν ἄνδρα της ὑψώνεται πάνω ἀπὸ τὴ ζωὴ της, κι' ὁ πατέρας του Φέρης, ποὺ θὰ τὸν κατηγορήσῃ ὡμὰ τόσο γιὰ τὸ θράσος του νὰ τοῦ ζητήσῃ νὰ πεθάνῃ στὴ θέσι του, ἀντὶ γιὰ «εὐχαριστίαν» στὶς τόσες εὐεργασίες ποὺ τοῦ ἔκανε σὰν πατέρα καὶ σὰν βασιλιά, ὅσο καὶ γιὰ τὴν ἀνανδρὴ καὶ ἀτιμωτική πρόξ, τοῦ νὰ δεχθῇ τὴ θυσία τῆς γυναῖκας του γιὰ νὰ σώσῃ τὴ ζωὴ του. Καὶ ὅταν ὁ Ἀδμήτος ἐτοιμάζεται βαρυνεμένως καὶ μὲ τιμὲς νὰ θάψῃ τὴ γυναῖκα του, ὁ πατέρας του, ὀργισμένος, τοῦ πετᾷ κατὰμουτρα τὴ φράσι: «Πᾶς νὰ θάψῃς μιὰ γυναῖκα, ποὺ εἶσαι ὁ φοινὴς της». Φιλοζωιστὴς ὁ Ἀδμήτος καὶ ὑποκριτὴς ποὺ δὲν πείθει κανένα, δίνει σὲ κάθε σκηνὴ δείγματα τῆς ἠθικῆς του πωρόσεως. Ἐτοιμοθάνατη ἡ Ἀλκηστις, τονίζοντας τὴν θυσία τῆς ζωῆς της γιὰ τὴν ἀγάπη τοῦ συζύγου της, τὸν παρακαλεῖ νὰ προσέχῃ τὰ παιδιά καὶ νὰ μὴ τοὺς δώσῃ μητριά, «ποὺ πάντα εἶναι μιὰ ὀχιά».

Στὴν κριτικὴ ποὺ πρὶν πέντε χρόνια ἔγραφα γιὰ τὴν «Ἀλκηστι», ἔλεγα πῶς ὅσο ἱκανοποιητικὴ νὰ εἶναι γιὰ τὸν θεατὴ ἡ ἐπαναβίωσις τῆς Ἀλκηστιδος, δὲν θάνατι σὲ ν' ἀπαλειψῇ ἀπὸ τὴν μνήμη καὶ τὴν αἴσθησι, τὴν ἀπανθρώπια τοῦ Ἀδμήτου. Καὶ εἶναι ν' ἀπορρῇ κανένας—πρόσθετα—πῶς ὁ Εὐριπίδης δὲν θέλησε νὰ τ' ἀποφύγῃ «κάνοντας τὴ θυσία τῆς Ἀλκηστιδος ἐν ἀγνοία τοῦ Ἀδμήτου».

Τὴν δυσφορία αὐτὴ τὴν ἐνίσωσαν καὶ

οἱ πολυπληθεῖς μεταγενέστεροι διασκευαστὲς τοῦ ἔργου: Ὁ Ρακίνας (1670), ὁ Μαρτέλλο (1700), ὁ Σανσέλ (1703), ὁ Βίλανδ (1773), ὁ Ἀλφιέρ (1798), ὁ Περὲξ (1910), ὁ Ρένιερ (1911), ὁ Χόφμεινσταλ (1916) ὁ Οὐάιλντερ (1955) καὶ ἄλλοι, καθὼς καὶ οἱ συνθέτες ποὺ ἐφτίσσαν ὀπερες καὶ ὁρατόρια ἀπὸ τὴν Ἀλκηστι (Λούλλι 1674, Στρούνγκ 1682, Σούμαν 1719, Χαίντελ 1749, Γκλόουκ 1767). Καὶ ἀκριβῶς στὸ σημεῖο τῆς συμπεριφορᾶς τοῦ Ἀδμήτου εἶναι οἱ βασικὲς διασκευές. Ἄλλοι στὴν Ἀλκηστι δίνει νάρκωτικό ὁ Ἀδμήτος γιὰ νὰ ξεγελασθῇ ὁ θάνατος, ἄλλοι πραγματικά χάνει τὴ ζωὴ της ἐν ἀγνοία τοῦ Ἀδμήτου καὶ πούθεν ὁ Ἀδμήτος δὲν φανερώνει τὴν ἀπάνθρωπη διαγωγή ποὺ τοῦ δίνει ὁ Εὐριπίδης.

Ὅμως, τόσο οἱ διασκευαστὲς ὅσο κι' ἐγώ, ἔκαναμε ἕνα λάθος. Δὲν εἴδαμε ὅτι ὁ Εὐριπίδης στὸ ἔργο αὐτὸ θέλει νὰ δώσῃ τρεῖς ξεχωριστὲς στάσεις ἀπέναντι στὸ ἐνστικτὸ τῆς ζωῆς. Μιὰ κεντρικὴ, κανονικὴ (ὁ πατέρας) καὶ δύο ἀκραίες, ἡ Ἀλκηστις (ἀνώτατη στάθμη ἀλτρουισμού) καὶ ὁ Ἀδμήτος (κατώτατη στάθμη ἀνθρωπιάς).

Τὸ ἔργο ἔχει στοιχεῖα δραματικά καὶ κωμικά, ἀγχωτικά καὶ λυτρωτικά, ποὺ ὑπογράφισαν κατὰ τὸ πλεῖστον μὲ ἀκρίβεια ἡ σκηνοθετικὴ ἐρμηνεία τοῦ Τάκη Μουζενίδη τόσο στὴν ἐξωτερίκευσι τῶν κυρίων προσώπων, ὅσο καὶ στὴ συντονισμένη φωνητικὴ καὶ κινητικὴ ἐκφραστικότητα τοῦ χοροῦ.

Ἀλκηστις ἡ Ἑλένη Χατζηαργυρή, εἶχε μιὰ γνήσια τραγικὴ ἐμφάνισι ἀλλὰ ἀστόχησε στὶς μεταπτώσεις, τὸς τῆς συναισθηματικῆς μεταρρώσεως, ποὺ τὴν ἔκανε νὰ προτιμῇ τὸν θάνατο, ὅσο καὶ στὸ προθανάτιο ἀντίκρισμα τῆς Ἀχερουσίας λίμνης, ὅπου τὰ λόγια της εἶναι γεμάτα ζωτικότητα καὶ δὲν λιγοψυχᾷ καθόλου.

Τὴν ἐξωτερίκευσι τοῦ Ἀδμήτου ὁ Στ. Βόκοιτς τὴν παρουσίασε σὲ δύο, κυρίως, ἐπιπεδὰ. Προθανάτια μὲ μιὰ ἀπάθεια ἀμοραλικὴ καὶ μεταθανάτια μὲ μιὰ φανφρονάδα ὑποκριτικὴ. Ἰσως ἔτσι ν' ἀνταποκρίνεται ὀρθότερα στὸ βαθύτερο ψυχισμό τοῦ ἥρωα. Δυὸ πολὺ καλοδαλμένες ἐρμηνείες καὶ μὲ ἐξαιρετικὴ ἀπόδοσι, ὁ ρεαλιστικὸς ἀυθρητισμὸς τοῦ πατέρα μὲ τὸν Ἀγύλο Γιαννοῦλη κι' ὁ γελαστικὸς παλληκαρισμὸς τοῦ Ἡρακλῆ μὲ τὸν Θ. Μοριδῆ. Δυὸ ρόλοι ἐξ ἄλλου, ποὺ δημιουργοῦν ἕνα ἐξαίφρωμα τοῦ θεατοῦ ἀπὸ τὴν βδελυρὴ στάσι τοῦ Ἀδμήτου. Ἀψογὴ ἡ δραματικὴ ἀπόδοσι τῆς Ἑλλῆς Βοζικιάδου (θεραπευτίνης) καὶ τοῦ Γρ. Βαφίτ (θεράπων), καθὼς καὶ τοῦ Ἀλ. Δεληγιάννη (ἀ' κορυφαῖος). Ἀκατόλληλος γιὰ τὸ ρόλο τοῦ θανάτου ὁ Ν. Καζής, ποὺ θὰ ἦταν πολὺ κατάλληλος γιὰ τὸν ρόλο τοῦ Ἀπόλλωνα, ὅπως κι' ὁ Β. Κανάκης (Ἀπόλλων) θὰ ἦταν καταλληλότερος γιὰ τὸν ρόλο τοῦ θανάτου.

Πολὺ καλὴ ἡ μετάφρασι τοῦ Θρ. Σταύρου, ἔξω ἀπὸ τὸ εἶναι ὁ πρῶτος δὲν εἶσαι ἀντὶ τοῦ ὅτι ὁ πρῶτος εἶσαι».

ΑΓΓΕΛΟΣ ΔΟΞΑΣ